

Göteborgs centrum för kompetensutveckling (GCK)

Grundläggande psykoterapiutbildning på systemisk och narrativ grund

Uppsats 7,5 poäng

HT-2019

Att vara (och bli) pappa inom socialtjänstens familjebehandling

**– ett självreflexivt nedslag i en
familjebehandlares vardag.**

Författare: Andreas Andersson

Handledare: Ilze Norman

Examinator: Lisen Kebbe

Abstract

Jag har under mina tio år som familjebehandlare inom socialtjänsten blivit allt mer intresserad över hur män och pappor upplever kontakten med socialtjänstens familjebehandling. Under utbildningen har jag påverkats av det socialkonstruktionistiska perspektivet att förstå sociala problems uppkomst och de möjligheter till förändringsarbete som uppenbarar sig i ett sådant perspektiv. Jag har utgått från genusteori när jag har analyserat hur våra sociala könsroller skapas och reproduceras genom social interaktion.

Jag har intervjuat en pappa med vilken jag haft en längre behandlingskontakt. Jag har velat ta reda på hur han upplever att samhället och mer specifikt socialtjänsten ser på mammor och pappor. Jag har vidare undersökt betydelsen för honom som pappa att träffa en manlig behandlare i familjebehandlingen. Jag har också varit nyfiken på vad jag som behandlare och blivande terapeut kan utveckla i min yrkesroll utifrån pappans erfarenheter och perspektiv.

Mina resultat visar att pappan upplever att mamma- och papparollen konstrueras utifrån olika egenskaper och förväntningar i samhället. Särskilt gäller detta när det blir problem i familjen. Då upplever pappan att samhället tillskriver pappan fler negativa egenskaper än mamman.

Däremot upplever inte pappan att det är av betydelse för honom att behandlaren han möter är man. Han beskriver att det är andra, mer personliga egenskaper som är betydelsefulla för honom.

Genom uppsatsen har jag fått insikt att ifrågasätta mina egna "sanningar" och föreställningar kring de mammor och pappor jag möter i mitt arbete. Precis som den intervjuade pappan, så kommer alla människor med sina unika perspektiv och sammanhang till behandlingsrummet och min uppgift som behandlare är att tillsammans med dem utforska nya möjligheter och berättelser.

Innehåll

Inledning	4
Syfte	4
Frågeställningar.....	4
Tidigare forskning	5
Metod.....	5
Intervju	6
Etiska överväganden.....	6
Teoretiska utgångspunkter.....	6
Kön och genus.....	6
Terapi i ett socialkonstruktionistiskt perspektiv	7
Viktiga begrepp.....	7
Resultat och analys	8
Slutliga reflektioner	16
Litteratur	18

Inledning

Under de senaste tio åren har jag arbetat som familjebehandlare inom socialtjänsten. Det är ett fantastiskt arbete som ger mig möjlighet att dagligen möta familjer, föräldrar och barn som önskar göra en förändring av sin livssituation. De bjuder in mig i deras liv och ger mig möjlighet att samarbeta med dem och dela deras erfarenheter och deras värld.

I mitt arbete som familjebehandlare möter jag många föräldrar, mammor och pappor. Eftersom jag själv är man så blir det lite oftare, medvetet eller omedvetet så att jag ofta blir den behandlare som träffar pappan i de fall det bedöms att en uppdelning ska ske där föräldrarna träffar separata behandlare. Eftersom jag själv är pappa till tre barn så är jag intresserad av hur pappor uppfattar kontakten med oss inom socialtjänstens familjebehandling.

Jag är också intresserad av hur pappor generellt ser på sitt eget föräldraskap och hur de tänker om familjebehandling och vad det ska leda till. Jag har också tankar på att min professionella roll som behandlare påverkas av att möta många pappor, och att min egen föräldraroll påverkas av det som påverkar min yrkesroll.

Under min utbildning vid GCK har också mitt intresse för hur vi genom relationer och språk konstruerar verkligheten och den betydelse som detta får för min roll som behandlare eller terapeut och kring hur jag genom mitt arbete ska hjälpa familjer och individer att göra en förändring av sin livssituation.

Min huvudsakliga målsättning med uppsatsen är att hitta en kreativ kunskapsprocess som också uppfyller de vetenskapliga kraven. Jag vill möta min intervjuade pappa men också mig själv som behandlare och blivande terapeut utifrån en nyfikenhet efter subjektiv kunskap om just honom (och mig) som kan leda till en generell förståelse om förutsättningarna för familjebehandling.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att nå en förståelse kring hur man som pappa kan uppleva socialtjänstens familjebehandling. Jag vill utforska hur han ser på manliga och kvinnliga könsroller och om det är viktigt att träffa en manlig behandlare. Vidare vill jag se hur jag utifrån pappans erfarenheter kan hitta ett lärande i min yrkesroll. Syftet är också att utifrån intervjun reflektera kring hur denna pappa konstruerar sin verklighet genom språk och berättelser.

Frågeställningar

- Hur upplever pappan att samhället och socialtjänsten ser på (socialt konstruerar) mammor och pappor?
- Vilken betydelse har det för pappan att möta en man som behandlare?
- Hur kan jag utveckla mig som behandlare utifrån denna pappas erfarenheter?

Ovanstående frågeställningar ska ses som utgångspunkter för intervjun och för mitt kunskapssökande och kan komma att förändras under arbetets gång om nya frågor uppkommer eller befintliga frågor förändras eller fördjupas. Målsättningen är att besvara mina frågeställningar men att också se dem som "kartor" som leder mig till ny kunskap kring uppsatsens syfte.

Tidigare forskning

I en C-uppsats från Karlstads Universitet (Nilsson & Wennberg 2013) har man i en kvalitativ studie undersökt hur socialsekreterare förhåller sig till föräldraförmåga avseende om det handlar om mammor eller pappor. Uppsatsen bestod av att författarna konstruerade en fiktiv fallbeskrivning om en 2-årig flicka i två olika versioner. I den ena versionen hade pappan de egenskaper som mamman hade i den andra, och vice versa.

Resultatet visar att det är stora skillnader i hur man beskriver intentioner, beteenden och egenskaper beroende på vilket kön föräldern har. Bland annat gällde detta begreppet arg. En arg pappa beskrevs som våldsam medan en arg mamma snarare beskrevs som svag och instängd där ilskan fokuserade på hennes eget mående. Författarna kopplar detta till teorin om genusystem där styrka, aktivitet och kontroll är typiskt manliga egenskaper, medan svaghet, känslsamhet och lydnad är mer kvinnliga egenskaper.

Herz (2012) har i sin avhandling undersökt hur socialtjänstens olika verksamheter förhåller sig till kön och etnicitet. Hans slutsats är att socialtjänsten utifrån ett ideal om objektivitet och neutralitet förbiser betydelsen av genusstrukturen och istället utvecklar en ideologi om en objektiv kunskap som bidrar till att reproducera och förstärka sociala könsroller.

Jag kommer att återvända till dessa arbeten i mitt analysavsnitt.

Metod

Jag valde en kvalitativ metod eftersom ett sådant angreppssätt är lämpligt då man önskar undersöka tolkningar och upplevelser av den subjektiva verkligheten. Vid en kvalitativ metod så består materialet ofta av text som (i mitt fall) representerar samtal eller observationer av olika slag. Den kvalitativa metoden har också tydliga beröringspunkter med postmodernism och socialkonstruktionism. En kvalitativ studie kan ge en djupare förståelse för olika värderingar och föreställningar om vad som styr och påverkar intervjupersonernas val och handlingar (Kvale & Brinkmann 2009)

Jonna Bornemark (2017) skriver att när det handlar om att undersöka terapi och terapins effekter så fungerar det inte med kvantitativa metoder. Terapin låter sig inte generaliseras på samma sätt som mycken annan kunskap. Hon skriver: *"Terapin jobbar med det funktionsunika, 'metoden' låter sig inte generaliseras till en sak bortom terapeutens samtalsförmåga. Metoden är inte en sak, terapeuterna inom samma metod gör och kan inte precis detsamma och patienterna är inte likadana. Metoden tillämpas inte bortom en relation mellan terapeut och patient utan bara genom denna"* (sid 138).

Det är utifrån dessa positioner jag vill genomföra min uppsats. Genom att studera det specifika, genom en pappas specifika upplevelser så kan jag nå en förståelse för vad som är unikt för honom och hur han ger mening åt sin värld. Jag tänker att detta är en viktig utgångspunkt också för mig som behandlare och terapeut. Jag tänker att jag endast kan nå denna specifika kunskap istället för att söka en generell kunskap som gäller för alla personer jag möter i mitt arbete.

Intervju

Jag intervjuar en pappa som jag har mött i föräldrabehandling under en längre tid. Behandlingsrelationen är vid intervjun avslutad sedan ett par månader. Anledningen till att jag valde att intervjua just honom är att vi haft kontakt under en avsevärd tid samt att våra samtal rört sig kring just föräldraskapet och hans papparoll. Han har också uttryckt synpunkter på hur det är vara pappa i socialtjänsten. Utifrån uppsatsens syfte kände jag att i pappans berättelse fanns ett möjligt lärande för mig som behandlare och terapeut.

Jag intervjuade honom utifrån ovanstående frågeställningar med målsättningen att samtalet ska karaktäriseras av ett öppet samtal. Därefter transkriberade jag intervjun. Jag valde därefter ut delar av intervjun som jag kunde knyta till mitt syfte, frågeställningar och teoretiska utgångspunkter. Utifrån pappans citat har jag haft ambitionen att analysera materialet utifrån mina teoretiska utgångspunkter men främst genom ett självreflexivt lärande i min yrkesroll som behandlare och terapeut.

Eftersom jag har ett socialkonstruktionistiskt perspektiv (se nedan) på uppsatsen har jag valt att låta såväl mina frågor som pappans svar vara så ursprungliga som möjligt. Jag har alltså inte anpassat dem till skrivspråk då jag upplever att en språklig dimension då går förlorad.

Etiska överväganden

Pappan som intervjuas i uppsatsen är informerad om syftet med uppsatsen. Eftersom jag endast genomfört en intervju väljer jag att utesluta hans namn och istället hänvisa till honom som "pappan". Jag har också medvetet valt bort information i intervjuerna som eventuellt kunde härledas till just denna pappa, hans barn eller familjesituation i övrigt.

Teoretiska utgångspunkter

När det gäller uppsatsens teoretiska innehåll vill jag att det ska ha samma utgångspunkt som jag önskar ska prägla mitt praktiska behandlingsarbete. Jag vill att flera perspektiv ska kunna finnas parallellt och samexistera och berika varandra. Jag har ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på mitt arbete. Det innebär att kunskapen vi får är konstruerade i sociala och kulturella sammanhang. Jag vill också hitta en teoretisk utgångspunkt för hur man kan arbeta terapeutiskt ur ett sådant perspektiv.

Kön och genus

Begreppet kön syftar till det biologiska kön som vi föds med. Genus är det sociala kön som skapas i sociala relationer och i interaktion med andra människor, och som används för att urskilja vad som formar kvinnors och mäns sociala beteende. Genus är baserat på normer och förväntningar och konstrueras utifrån den kulturella kontext som de uppträder i. Connell (2003) påpekar att människor själva konstruerar sig som män och kvinnor och att det därför inte enbart är något påtvingat eller cementerat. Connell menar vidare att genus är en social konstruktion där individen mött förväntningar och beteenden utifrån sitt biologiska kön och utifrån detta format sin sociala könsroll.

Hirdman (2003) har utvecklat ett begrepp som hon kallar genussystemet. Detta innebär att människor kategoriseras och hamnar i en genusordning efter kön som konstruerat fenomen. Enligt såväl Connell som Hirdman är maskulinitet överordnat i genussystemet. Enligt Hirdman så upprätthålls och reproduceras genussystemet genom vad hon kallar ett

genuskontrakt. Genuskontraktet innehåller regler som de bägge könen förväntas följa avseende rättigheter, skyldigheter, ansvar och egenskaper.

Terapi i ett socialkonstruktionistiskt perspektiv

Michael White (2007) beskriver att förändringsarbete kan liknas vid att resa ut på okända expeditioner om vad som är möjligt att göra i livet. I terapi möter vi människor som bjuder med oss på resor kring de problem och svårigheter som de möter i sina liv. I Whites terminologi så kan olika typer av kartor hjälpa oss att nå fram till nya vägar att skapa ny förståelse kring problemen och samtidigt till nya perspektiv och mål. Kartornas uppgift blir för White att *”kommunicera med folk på ett sätt som öppnar möjligheter för dem att utforska områden av sina liv som de försummat. Det skänker människor möjliga, men oanade vägar för att handskas med svårigheterna och problem i sina liv. (sid. 13)*

Min uppfattning om familjebehandling är inspirerad av White. Den bör ta sin utgångspunkt i den enskilde familjens (eller i det här fallet pappans) unika sammanhang och att uppfattningen och identiteten som pappa definieras och skapas i samtal, kommunikation och reflexiva sammanhang.

Utifrån hur de uppfattar tillvaron skapar de berättelser genom vilka de upprätthåller och utformar sitt föräldraskap och som styr deras förhållningsätt gentemot sig själva och personer i deras närhet. Familjebehandling handlar utifrån detta om att skapa samtal och sammanhang som möjliggör för fler berättelser och perspektiv som kan bredda och fördjupa förståelsen för sig själv och sin omgivning och möjliggöra fler handlingsalternativ än tidigare.

Johnsen & Thorsteinsson (2012) skriver om terapeutens roll i ett konstruktionistiskt eller språkssystemiskt perspektiv. Här blir terapeutens mer av en samtalspartner än en expert som har ett tydligt tolkningsföreträde framför klienten eller patienten utan tvärtom. I stället så strävar terapeuten medvetet efter en icke-vetande position. Utgångspunkten är att klienterna eller familjerna själva är experter på sina liv och att det inte finns någon ”sanning” som terapeuten ska avslöja eller förmedla. Terapeutens roll är att främja och utveckla en dialog med klienten där en ny förståelse växer fram och som innehåller andra perspektiv än de som är problemmättade.

Fokus i det terapeutiska sammanhanget ligger alltså på språket. Det är i språket som mening skapas och utvecklas och det är i dialogen som vi människor kan lära oss om våra livsvillkor och förstå och göra något åt den livssituation som hon befinner sig i. Om vi genom språket utforskar det som vi upplevs problematiskt och kan samtala om det på ett nytt sätt så öppnar sig också nya sätt att förhålla sig och handla. Problem både uppstår och upplöses i samtalet.

Viktiga begrepp

Familjebehandling

Familjebehandling är ett samlingsnamn som inbegriper olika typer av förändringsarbete av individer, par och familjer med målet att lösa problem och att lära sig nya beteenden eller få annan hjälp. Används synonymt med bl.a. familjearbete och familjeterapi (Olson & Petitt 1999).

Behandlare och/eller terapeut

Behandlare kan här beskrivas som en socialarbetare med varierande utbildning som arbetar med psykosocialt förändringsarbete inom socialtjänsten. Med terapeut menas en person som

har minst en grundläggande psykoterapiutbildning. I uppsatsen används båda begreppen parallellt och ofta tillsammans.

Resultat och analys

I detta avsnitt följer en analys av den genomförda intervjun i vilken jag knyter till de frågeställningar jag initialt ställt upp. Mina frågor är fetade i texten och pappans svar är kursiverade.

Under intervjun ber jag pappan att fundera över några begrepp som jag presenterar för honom. Jag vill att han ska reflektera över hur de begreppen används i samhället och om han tänker att de tillskrivs mammor eller pappor eller om de används neutralt. Nedan följer hans svar:

Gränssättning: <i>pappa</i>	Svag: <i>mamma</i>	Våld: <i>pappa</i>
Aggressiv: <i>pappa</i>	Osäker: <i>neutralt</i>	Beskydd: <i>mamma</i>
Förebild: <i>neutralt</i>	Inkännande: <i>mamma</i>	Mjuk: <i>mamma</i>
Omtänksam: <i>mamma</i>	Snäll: <i>neutralt</i>	Tydlig: <i>pappa</i>
Konsekvent: <i>pappa</i>	Trygg: <i>neutralt</i>	Ärlig: <i>neutralt</i>

Några tankar och reflektioner?

”Jag hör ju orden. Jag hör ju vad jag svarar. Så att ur ett samhälleligt perspektiv är det ju tyvärr så. Alla de negativa orden förknippar man ju med pappan direkt, aggressiv, våld.”

Ovanstående är ord som autentiskt förekommer i uppdragshandlingar eller i underlag till oss i socialtjänstens familjebehandling. Utan att som pappan värdera orden som negativa eller positiva så kan vi fundera över vilka egenskaper eller ord vi tillskriver mammor respektive pappor. En annan pappa hade kanske svarat annorlunda utifrån sina erfarenheter och utifrån sin kontext.

Enligt Hirdman (2003) så bygger genussystemet på två principer: könens isärhållande och manlig överordning. Den första principen innebär att vad som är manligt respektive kvinnligt hålls isär och ses som motsatser. Genom handlingar i vardagen kategoriserar vi olika egenskaper och värderingar i två ömsesidigt uteslutande kategorier, kvinnor och män.

Här ser vi tydligt hur pappan bekräftar principen om isärhållande. Enligt pappan så finns det en tydlig åtskillnad kring vad han upplever som typiska manliga respektive kvinnliga egenskaper utöver egenskaper som han anser vara neutrala. Pappan är också tydlig med att de manliga egenskaperna är negativt laddade.

Den andra principen i genussystemet är manlig överordning. Hirdman ser detta i ett samhälleligt perspektiv men det är intressant att reflektera kring hur det är just inom socialtjänsten. Är den manliga överordningen gällande även där? Vi återkommer till principen om överordning längre fram.

Hertz (2012) har i sin avhandling visat att socialtjänsten i sin önskan att vara objektiv, neutral och individuell riskerar att missa den påverkan som bl.a. genus har på samtal bedömningar och beslut. Därmed riskerar genus att reproduceras som något statiskt som förstärker skillnaderna mellan män och kvinnor.

För mig som behandlare och terapeut tänker jag att det är väldigt viktigt att reflektera kring hur jag vill förhålla mig till detta. För det första tänker jag att det är viktigt att inte utgå från att jag "vet" vad begreppen betyder för den enskilda pappan jag träffat utan att jag har ett nyfiket utforskande från en "icke-vetande-position" kring vilken innebörd och mening han ger begreppet för att kunna utveckla ny mening och nya perspektiv.

För det andra så ser jag, precis som Hertz (2012) en risk att man utan en kritisk självreflektion i familjebehandling reproducerar och förstärker könsroller om hur mammor och pappor förväntas vara och bete sig. Jag tänker att i första hand är detta kanske en risk för pappor, som om vi ska tro den intervjuade pappan, främst bär de negativt värderade egenskaperna. Som behandlare inom familjebehandlingen behöver vi stärka berättelser som möjliggör för föräldrar (och barn) att frigöra sig från trånga och snäva berättelser om vilka de är och vilka de förväntas vara och mot att hitta ny mening och nytt innehåll till vad det innebär att vara pappa och man och vilka begrepp man vill förknippas med i sitt föräldraskap.

Connell (2003) skriver att genusindelningen och dess polarisering inte funnits om vi inte hela tiden skapat och återskapat den och på så sätt är den också föränderlig. Genom ökad medvetenhet kan vi skapa nya mönster utifrån våra sociala könsroller. Herz (2012) menar att för socialtjänsten handlar detta om att ha en mer dynamisk syn på genus. Att gå från en statisk oreflekterad reproduktion av sociala könsroller till att erkänna att de har en påverkan också då vi strävar efter att vara neutrala och objektiva.

På vilket sätt skiljer samhället på mammor och pappor tänker du?

"Rent generellt när det funkar så är det nog ingen jättestor skillnad men när det inte funkar så känns det som att det hamnar på mammans fördel...."

Hur tänker du då?

"Mammor är mer oantastliga på nåt sätt mot pappor, känns det som."

Den här pappan uttrycker att han utifrån sina egna erfarenheter kan se en skillnad utifrån hur samhället uppfattar pappor och mammor. Som jag uppfattar pappan så uppträder skillnaderna först när det "inte funkar", det vill säga när familjen står inför större problem eller när föräldrarna inte är överens och det blir en konflikt kring vilket av föräldrarnas perspektiv som är "det rätta".

Så länge mammor och pappor är överens är det då det inte är skillnad?

"Nä, då är det väl bara de där jämställdhetsfrågorna, den ska göra si och den ska göra så, men sen när det börjar gå utför känns det som att det ska inte mycket till innan en pappa blir dömd då alltså på enkla orsaker medan en mamma har större utrymme att bete sig - illa."

Som jag uppfattar den här pappans berättelse så upplever han att "när det börjar gå utför" så skiljer det sig kring hur man ser på föräldern utifrån om det är en mamma eller pappa. Jag tänker att han ser att hans manöverutrymme i pappaskapet är snävare än mammaskapet eller att det beskrivs eller konstrueras olika av personer man möter i de rollerna.

Nilsson & Wennberg (2013) för ett liknande resonemang. En av deras slutsatser är att de intervjuade socialsekreterarna inte gör några skillnader på mammor och pappor när det gäller deras styrkor som föräldrar men att det fanns skillnader i hur man beskrev deras brister. Mammans agerande tolkas som att hon gör det för barnets bästa medan pappans agerande tolkas som att han är självisk och ansvarslös. Författarna ser att socialsekreterarna resonerar utifrån samhällets rådande normer kring moderskap och faderskap.

Även om ovanstående undersökning omfattar socialsekreterare så tänker jag som behandlare att samhällets normer kring manligt och kvinnligt, moderskap och faderskap, är lika internaliserade i oss. Precis som socialsekreterarna tänkte att de inte gjorde skillnad på mammor och pappor så tänker jag att det är en rådande uppfattning också i socialtjänstens familjebehandling.

”Alltså, mammor har väl egentligen en särställning i form av att de är mammor och på nåt vis, det behöver ju inte betyda att de per automatik är en bättre förälder än pappan för att de fött och ammat ungen liksom.”

”Ur ett biologiskt perspektiv finns det någonting...”

”Ja, det är väl...mammor är mammor och så har det varit i tusentals år liksom.”

Pappan pratar här om de biologiska skillnaderna mellan mammor och pappor. Det är mamman som bär barnet under graviditeten och som i många fall ammar barnet under spädbarnstiden. Men det finns också hos pappan en uppfattning om att denna biologiska skillnad inte förklarar allt utan att det också finns en kulturell och social aspekt av föräldraskapet som man behöver ta hänsyn till för att få en bredare förståelse: Även om pappan inte använder de begreppen tänker jag att han menar just ett föräldraskap som skapas i just den kontext där det uppträder. Pappan ansluter sig härmed till genussystemet (Hirdman 2003) tankar om könets åtskillnad och uppdelningen i kvinnliga och manliga egenskaper, skapade i social interaktion.

Det är min uppfattning att han (och de flesta föräldrar) i familjebehandling accepterar förutsättningen att föräldraskapet konstrueras i såväl den tid som i de relationer som de uppkommer. Det går alltså enligt min mening inte att hävda att föräldraskapet inneburit samma saker och uppfattats på samma sätt av alla föräldrar under alla tider av de ”tusentals år” som mammor burit barn i magen.

”Hur upplevde du första gången du var på möte med socialtjänsten om du minns det? Hur blev du som pappa bemött?”

”Det kommer jag aldrig att glömma så länge jag lever, för jag kände mig som en kriminell när jag kom dit och de som tog emot mig där, det kände som att jag var dömd redan på förhand, men nu ska det hållas till hennes fördel, att hon var fantastiskt bra den handläggaren, som vi hade och hon var inte sämre än att hon reviderade, om hon hade en förutfattad mening, kanske hon inte hade, men det kändes som det när jag kom dig, men hon var fantastiskt bra efter det men det kändes inte bra första gången jag var där. Det kändes som om jag var skyldig.”

Den här pappan beskriver hur det är när man först kommer i kontakt med socialtjänsten efter en anmälan. Pappan har en förväntan om hur han tänker att de han möter inom socialtjänsten uppfattar honom och det är ur ett negativt perspektiv. Han använder ord som kriminell, att vara dömd på förhand. Genom sina egna sociala konstruktioner utifrån vad han

tänker att de tänker om honom så formar han en bild av sig själv som endast består av negativa beskrivningar. Han är vid första kontakten fast i en problemmättad berättelse om sig själv och sitt föräldraskap (White 2007.)

Men sedan så händer något. Upplevelsen förändras för pappan. Min tolkning är att det är genom handläggarens "icke-dömande" att hen ger pappan möjlighet att ge sin bild eller föra fram sina perspektiv och handläggaren kan du revidera och om hon hade en förutfattad mening som gavs pappan möjlighet att berätta sitt perspektiv som gjorde att handläggaren kunde få en annan bild av pappan.

Jag tycker att detta är viktigt även om det handlar om handläggaren och inte direkt om mig som behandlare. Samtidigt gör pappan kopplingen till vårt samarbete och vad han uppskattade i det.

Pappan har en föreställning om sig själv som kriminell i kontakten med socialtjänsten och han konstruerar ur denna position idéer och tankar om att handläggaren kanske har förutfattade meningar om honom som pappa. Om hon har det så förutsätter pappan att de är negativa snarare än positiva. Genom samtalet så förändras pappans position när han märker att hans problemmättade berättelse inte är allenarådande utan att det blir möjligt att prata om andra saker, att det blir möjligt att ge andra bilder och perspektiv på sig själv och sitt föräldraskap.

"Tänkte du nånting första gången på om det var kvinnor eller män du träffade?"

"Jag har ju mest träffat kvinnor på socialen, en gång var jag på mottagningsenheten och då var det en man med där men jag kan inte säga att jag haft nåt problem med dem när jag vart där, jag har blivit ganska bra bemött på alla sätt och vis så att säga."

Den här pappan verkar inte ha uppfattningen att det betyder något särskilt om han träffar män eller kvinnor. Och det är ju positivt. Även om han tillskriver mammor och pappor olika egenskaper eller roller så tänker han inte att de nödvändigtvis har betydelse för hur han blir bemött i sitt möte med socialtjänsten. Här tänker jag att jag når en viktig insikt som har betydelse för mig. Pappan beskriver att man kan ha *generella* uppfattningar om hur män och kvinnor är positionerade i samhället utan att det behöver ha någon betydelse hur man uppfattar eller upplever den *specifika* relationen och bemötandet i sin egen kontakt med myndigheten.

Hirdman (2003) beskriver att genusystemets isärhållning gör att män och kvinnor befinner sig på olika arenor i samhället, till exempel i arbetslivet där män och kvinnor är olika representerade i olika sektorer. Socialtjänsten är en sektor med en kraftig övervikt av kvinnor bland personalen. Man kan fundera kring hur detta påverkar den andra principen i genusordningen, mäns överordning. Kan det vara så att i denna specifika kontext som socialtjänsten utgör så är mäns överordning inte lika tydlig? Kan det till och med vara så att det finns en kvinnlig överordning utifrån vilka egenskaper som värderas i föräldraskapet? Ur mitt perspektiv som manlig behandlare tänker jag att det är en viktig fråga att ställa.

"Sedan träffades vi, egentligen redan under utredningen."

"Ja, alltså, det jag saknar från soc och jag hade velat få fram var ju att det var påhittade grejer, att det var okynnesanmälningar...det kunde stått som en jävla slutrad att det här går inte att styrka att han skulle ha gjort detta eller nånting som talar om att det här var

gjort i rent vredesmod sen kom ju som kontentan att barnen behövde hjälp att prata lite och vi behövde hjälp att reda ut vårt samarbete kring barnen för att vi överhuvudtaget inte kunde prata med varandra så det hjälpen som kom ut ur eller på grund av den här anmälan den har ju varit värdefull, men fortfarande kan jag tycka att man borde avskrivit anmälan på nåt vis, det känns ju fortfarande som att det är ju inte klargjort vad jag har gjort och inte gjort som hon påstår utan det har bara runnit ut i sanden. Men att komma hit var ju jättebra, det har ju gett både mig och barnen mycket.”

Vägen till familjebehandlingen kan vara lång och innehålla många problemmättade berättelser. Till skillnad från annan behandling föregås ofta en kontakt med socialtjänstens familjebehandling av en utredning av familjens behov. En utredning som kan som kan pågå upp till fyra månader. Herz (2012) beskriver utredningsförfarandets ideal: Den ska genomföras objektivt och neutralt. Samtidigt visar hans resultat att utredningen riskerar att påverkas av oreflekterad reproduktion av statistiska könsroller. Liknande slutsatser når Nilsson & Wennerberg (2013)

Utifrån utredningen formuleras oftast ett uppdrag som familjebehandlingen ska arbeta utifrån. Inte sällan kan det skilja sig mellan hur socialtjänsten beskriver familjen och vilken förändring som krävs å ena sidan och familjen och föräldrarna å andra sidan.

I mitt arbete med den här pappan så kunde vi börja vårt samarbete redan under utredningstiden. Det gjorde, tänker jag, att olika berättelser kunde utvecklas parallellt. Socialtjänsten kunde utreda sin ”objektiva” berättelse, en barnavårdsutredning utifrån barnens bästa och vi kunde utforska vår mer ”subjektiva” socialkonstruktionistiska berättelse, där pappan och jag som behandlare samskapade fram mening och ny förståelse (Johnsen & Thorsteinsson 2012).

”Vad tänker du att det här stället, för detta kallar man ju för familjebehandling, vad tänker du, varför finns ett sånt här ställe?”

”Nä uppenbarligen finns det ett behov i samhället och uppenbarligen skulle ju fler behöva gå hit på en vardaglig basis bara för att få hjälp med att utvärdera sitt föräldraskap det är väl det som har gett mig mest, och framför allt när man sitter och hör sig själv sitta och beskriva olika situationer och att man tar sig den tiden att få berätta det för nån annan och så hör man sig själv och så får man lite A-ha upplevelser och så få höra barnens synpunkter på ett annat vis än vad man får göra hemma det är ganska värdefullt och jag tror att alla familjer även om de fungerar bra utåt sätt och det inte är nån skilsmässa involverad skulle faktiskt ha ut mycket av att köra typ två gånger om året en utvärdering av familjen. Det hade inte varit dumt alls.”

Här beskriver pappan hur familjebehandlingen gav honom möjlighet att beskriva sig själv inför en annan person och att det var meningsfullt. Jag tänker att detta är en pappa som saknar andra arenor där de här samtalen förs och där de här berättelserna kommer fram. Samtidigt så befinner han sig på andra arenor där den ”problemtyngda” berättelsen om honom som pappa och om hans familj tar plats och ständigt utvecklas. Det kan handla om skolan, familjerätten eller i samtal med barnens mor. Även om denna pappa inte upplever att det behöver vara skillnader på att möta en man eller kvinna i den professionella rollen bär han på en berättelse att när problem ska beskrivas eller rollerna definieras så är det skillnader på vad som tillskrivs pappor och mammor i en samhällelig kontext.

Som Bornemark (2017) skriver så kan man endast undersöka det terapeutiska sammanhanget utifrån de specifika förutsättningarna som gäller för just den här personen i just den här kontexten. Det går inte att generalisera den kunskapen vi når när vi pratar och

utforskar en enskild pappas upplevelse att gälla för alla pappor. Samtidigt upplever jag att det finns mycket viktiga aspekter som jag vill utveckla i mitt arbete som terapeut. Jag tänker att pappan ger uttryck för vad som händer på olika plan i samtalet. När pappan beskriver att alla föräldrar borde delta i familjebehandling oavsett om det är någon skilsmässa (*eller annat problem, min tolkning*) inblandad så intar han en position som frigör eller distanserar honom från problemet. Alltså: det är vikten av att mötas från olika perspektiv i familjen utifrån viktiga frågor om viktiga saker som är det centrala och inte problemet. Det vi har samskapat är en kontext där problemet inte står i fokus utan hur olika personer uppfattar saker i relationen dem emellan. Från en sådan utgångspunkt kan man förstå att pappan resonerar kring att "alla" föräldrar borde gå i familjebehandling, oavsett att man beskriver att man har ett problem eller inte. Enligt mig kan detta också betraktas som en form av "externalisering" av problemet. (White 2007)

Jag vill förtydliga att ur mitt perspektiv så är problem inget som man antingen har eller inte har. Utifrån den här uppsatsens ansats och teoretiska utgångspunkt så skapas och vidmakthålls problem utifrån en språklig och relationell kontext. Vad som i en familj eller i ett sammanhang beskrivs som och pratas om som ett problem kan i en annan familj beskrivas och definieras på ett annat sätt.

Samtidigt som han berättade för någon annan så lyssnar han själv till sin egen berättelse. Pappan beskriver hur han har en yttre dialog med mig som behandlare och samtidigt så pågår en inre dialog, inuti honom, där han med sig själv reflekterar kring vad han säger och vad han hör. Genom denna, inre dialog, så får han syn på nya sidor hos sig själv som han inte varit medveten om tidigare och som skapar en ny kunskap och förståelse för sig själv och för sitt föräldraskap.

"Vi har ju träffats en del, vad tänker du om vårt samarbete?"

"Nej, det jag gillade första gången jag träffade dig var att jag inte kände mig som en kriminell när vi satt och snackade, utan det kändes... man kunde prata om både sina starka sidor och sina dåliga sidor utan att bli pekad på med en pinne och...det kändes mer som att sitta och prata med en polare."

Att sitta och prata med en polare blir för mig en beskrivning på en relation som är symmetrisk i sin maktrelation. Även om en behandlingskontakt är något annat än en kontakt med en kompis säger det något om vad som är viktigt för pappan och som han uppenbarligen uppskattade. Johnsen & Thorsteinson (2012) beskriver terapeutpositionen i en socialkonstruktionistiskt perspektiv som att främst vara en samtalspartner som har ett speciellt ansvar. Terapeuten ansvarar för att understödja och vidmakthålla en dialog så att ny förståelse kan växa fram. En sådan här syn på terapeutens roll bygger på den postmoderna synen på kunskap och vetande. Terapeuten kan inte veta hur patienten eller klienten upplever sin verklighet och hur hen ger den verklighet mening och innehåll. Målsättningen är i stället att inta en "icke-vetande" position som möjliggör för den som söker hjälp att själv hitta vägar framåt. I det här fallet, nya och konstruktiva berättelser om sig själv som pappa.

"Tror du att det spelade roll att jag också var man och pappa?"

"Jag har inget problem med det. Jag är mer personbaserad. Det spelar ingen roll så länge man är man eller kvinna så länge man har ett bra samspel. För jag träffade ju en annan man som de ville att jag skulle prata med men det vägrade jag och krävde att jag skulle få träffa dig. För jag kände direkt när han presenterade sig att vi har ingenting att säga

varandra. Och det måhända att jag var fel ute, han kanske var fantastisk bra, och är fantastiskt bra med andra men med mig hade det aldrig gått.”

Här finns anledning till självvransakning. Jag har träffat denna man under ganska lång tid och jag var övertygad om att det var viktigt för honom att jag var just man, att det spelade stor roll. Jag blir förvånad över hans ställningstagande i denna frågan. Även om vi aldrig pratade om just detta så hade jag en tydlig förförståelse om att det var avgörande för vår relation var att jag var man, och pappa. Under vår behandlingskontakt så levde jag i föreställningen att det var viktigt för honom att han kunde identifiera sig med mig i första hand som man och att det skulle varit svårt att nå samma relation och allians om jag hade varit kvinna. Hans upplevelse är uppenbarligen en annan. I det här fallet blir ju detta extra tydligt då han också blivit erbjuden en annan manlig kontakt som inte alls passade för honom.

Genus är inte den enda socialt konstruerade struktur som existerar. Hertz (2012) betonar etnicitet och Hirdman (2003) nämner klass som betydelsefulla perspektiv som samverkar med genusystemet. White (2007) skulle argumentera för att vi också är påverkade av våra tidigare erfarenheter och vilken mening vi tillskriver dessa erfarenheter. Utifrån dessa perspektiv blir frågan mer komplex än den enkla slutsatsen att bara en man får träffa en man så är allt frid och fröjd. Hur vi identifierar oss och med vilka går bortom en ensidig analys utifrån genusperspektivet.

”Du bjöd ju, på egen begäran in dina barn att delta i våra samtal?”

”De fick komma med här och berätta hur de tänker om olika saker, det var så jag tänkte.”

”Jag tror att det finns värderingar om vad du tycker är viktigt som pappa i beslutet att bjuda med barnen?”

”Ja, det vet jag inte, Alltså anledningen var att jag kände att mötena mellan dig och mig, och uppdraget att diskutera relationen till barnens mor var ganska så meningslösa vid den tidpunkten och det var bättre att jag tog hit barnen och sen hur jag värderade eller vad jag tyckte var viktigt med det då, det kändes väl som att vi kan väl lika gärna utnyttja tiden till att göra något bra av den.”

Enligt min tolkning så är det pappa som tänker att han kan påverka och styra det behandlingssammanhang som han är i. Han kan uttrycka att han tycker att det är meningslöst att prata om relationen till barnens mor och att han tänker att det är bättre att utnyttja tiden till något som han upplever som meningsfullt. Han tänker att det är meningsfullt att bjuda med sina barn till våra samtal.

Johnsen och Torsteinsson (2012) skriver att i en språkssystemisk tradition är det självklart att alla deltagarna i det problemskapande systemet involveras i terapin. Eftersom dialogen sker genom delandet av familjernas språk och erfarenheter måste detta självfallet innebära att det är av vikt att också barnens formuleringar och sätt att förstå verkligen lyfts fram.

Genom att bjuda in sina barn till familjebehandlingen så flyttar fler berättelser in i behandlingsrummet. Barnen upplever förhoppningsvis att de genom att bli inbjudna är viktiga för pappa och att de kan bidra till att förändra situationen. För mig som behandlare och terapeut så tänker jag att man ställs inför ett etiskt övervägande när man väljer att låta barn medverka i behandlingen. Hur kommer barnen att uppfatta sammanhanget? Har de förväntningar från någon förälder på hur de ska uppträda eller vad de ska säga? Kommer det

de säger att accepteras av föräldern eller kommer de att drabbas på något sätt under eller efter samtalet? Även om man aldrig kan veta eller lämna några garantier så är det viktigt att man som behandlare eller terapeut gör ett etiskt ställningstagande kring dessa frågeställningar inför barnens deltagande.

För det finns problemen med barns deltagande. Bland annat kan den "verbala dialogen" bli en arena som är anpassad för vuxna och på så sätt exkludera barnen. De har sällan lika stort ordförråd eller erfarenhet av att vara i sammanhang som terapeutiska samtal. Forskningen kring barns deltagande i familjesamtal visar just det detta. Om barn ska uppleva nytta med medverkan är det ytterst viktigt att de förstår sammanhanget och blir en del av det. (a.a)

Jag tänker också att det är viktigt hur jag vill att barnens ska uppfatta mig som terapeut eller behandlare. Hur kan jag göra sammanhanget begripligt. Hur kan jag visa dem att jag är positivt inställd till deras pappa och vill dem som familj gott? Hur kan jag få dem att känna sig trygga att uttrycka det som är viktigt?

"Inför mig och barnen beskrev du det som ett utvecklingssamtal för föräldraskapet."

"Ja, och framför allt för att visa barnen att det är okej att säga att man tycker att det här fungerar inte bra och det här fungerar bra och det här fungerar sådär...det här kanske vi kan...de fick ju den möjligheten när de var här och att de kunde ta med det hem och så att det kan komma fram hemma."

"Vad var det som barnen sa?"

"De var ju positivt inställda till sin pappa och tyckte att de hade det bra."

"Vad var viktigast i det sammanhanget? Att du fick höra det eller att jag fick höra det?"

"Jag tror att det var viktigast för min egen del, att jag fick höra det. För att alltså, jag är ju ganska säker på mig själv i min roll som pappa, därmed inte sagt att jag är en superpappa 24/7 jag har mina brister med som alla andra men att barnen i det stora hela känner att det funkar bra liksom. Så att. Sen att du då fick höra det, ja det är ju gött liksom att få den känslan liksom, där ser ni jag är inte så jävla dålig pappa, men jag har aldrig känt mig som en dålig pappa i mina samtal med dig"

Frågan kan tyckas dum och svaret kan tyckas självklart. Att barnen berättar positiva saker om sin pappa betyder naturligtvis mer för pappan i fråga än för mig som behandlare. Vi kan också tänka att det är viktigt för barnen att inför pappa (och inför behandlaren) få berätta positiva och uppskattande saker om sin förälder. Självklart förutsatt att det känner sig fria att säga vad de vill och tycker är viktigt. Men jag vill ändå reflektera kring frågan och dess innebörd.

Jag förställer mig också att det är viktigt att få lyssna till när positiva berättelser om sig själv till personer som i den specifika kontexten betyder mycket. Jag tänker att i en behandlingskontext så är behandlaren eller terapeuten en viktig person för (i det här fallet) pappan. Genom att barnen berättar positivt till terapeuten så kan pappans position till terapeuten förändras och han kan inta en mer kompetent position. Det ger i sin tur öppningar till nya frågor och nya berättelser kring hans föräldraskap.

Slutliga reflektioner

I detta avsnitt sammanfattar jag resultaten från analysen. Jag reflekterar vidare kring vilka övriga tankar som arbetet väckt främst utifrån mitt eget lärande i min yrkesroll. Jag kommer också att reflektera kring min egen papparoll och om socialtjänsten som arena för förändrings- och behandlingsarbete.

Jag tycker att jag genom mitt arbete har lyckats svara på de frågeställningar jag ställt upp i arbetet.

Mitt resultat visar att pappan upplever att mamma- och papparollen konstrueras utifrån olika egenskaper och förväntningar i samhället. Särskilt gäller detta när det blir problem i familjen. Då upplever pappan att samhället tillskriver pappan fler negativa egenskaper än mamman. Denna uppfattning stöds till stora delar av tidigare forskning och de bärande idéerna i genussystemet.

Däremot upplever inte pappan att det är avgörande för honom att behandlaren han möter är man. Han beskriver att det är andra, mer personliga egenskaper som är betydelsefulla för honom. Jag har haft en föreställning om att det för de pappor jag möter i behandlingsarbetet är betydelsefullt att träffa män i professionella kontakter. Av det som framkommer i denna uppsats finns det skäl att revidera den uppfattningen, åtminstone en del. "Det kan nog vara bra med en man" hör jag ganska ofta när ärende ska fördelas eller behandlare ska utses på min arbetsplats. Detta gäller nästan uteslutande för pappor och då utifrån goda intentioner kring hur vi inom familjebehandlingen kan vara till bäst hjälp. Samtidigt innebär en sådan ordning att vi har förutfattade föreställningar om vad en man är. Genom att låta män möta män (eller kvinnor möta kvinnor för del delen) finns risken att vi förstärker skillnader mellan könen och bidrar till att cementera föreställningar om manligt och kvinnligt, om mammor och pappor.

Vilket lärande kan jag göra utifrån pappans erfarenheter och min analys av dem? Jag strävar efter att hitta en position bortom tydliga sanningar om hur personer är och fungerar. Vidare vill jag sträva efter en "icke-vetande" position som präglas av en uppriktig nyfikenhet, och låta mig påverkas av olika idéer och perspektiv som leder till en mer jämställd relation med de föräldrar jag möter i mitt behandlingsarbete. Jag vill också öppna upp för min egen påverkan. Det blir på något sätt som en kvalitetssäkring av mitt eget arbete. Om jag bara stärker en problemmättad berättelse gör jag mig också immun som påverkan. För vem kan utifrån en sådan resurssvag position ha något att lära eller inspirera ifrån? Det är först när vi som behandlare tillskriver den andre, i det här fallet pappor, resurser och förmågor och kompetens som vi kan tillåta oss att påverkas och ta intryck och erkänna att vi också har något att lära i vårt gemensamma arbete. När vi beskriver det mellanmänniska mötet som uppstår mellan terapeut och klient så här: ett ömsesidigt lärande och påverkan och inte som överföringar och manipulation utan som nyfikna ömsesidiga utforskanden av den verkliga och den mening som vi skapar tillsammans.

Under arbetet med uppsatsen har jag också reflekterat och försökt förstå min egen roll som pappa och hur den påverkas av mitt arbete och mötet med andra pappor. Jag har under många år av mitt yrkesliv levt i en outtalad föreställning om att jag som professionell behandlare ska påverkas så lite som möjligt av de personer jag möter i mitt arbete. Det har handlat om att jag inte ska låta mig påverkas känslomässigt av de berättelser jag möter men jag har också stängt dörren för att de personer, i det här fallet pappor, som jag möter skulle ha något att lära mig, i alla fall utanför min yrkesroll. Min utbildning på GCK har i väldigt hög utsträckning ändrat mitt synsätt kring de här frågorna. Nu strävar jag istället efter att bli påverkad av de personer jag möter på olika plan. Jag är mer medveten över att andra

människors erfarenheter och berättelser väcker erfarenheter som jag har från mitt liv och som berör mig på djupet. Jag kan idag också tillstå att de föräldrar jag möter också har saker att lära mig om hur man kan vara som förälder på ett mer praktiskt plan, att jag kan ta till mig tips och idéer som jag kan använda i mitt eget föräldraskap. Jag behöver dock vara medveten om detta så att behandlingen inte primärt handlar om mig och mina behov utan att jag kan skilja detta åt och ha föräldern eller familjen i fokus för förändringsarbetet.

Samtidigt så vill jag utvecklas som terapeut utifrån en kunskap och förståelse som är till hjälp i alla mina behandlingskontakter. Jag vill ju inte bara vara en användbar terapeut till pappor utan också till mammor. Även om fokus för uppsatsen varit att få ny förståelse för pappskapet i socialtjänsten tänker jag att den nya kunskapen också är tillämplig och ställer viktiga frågor i arbetet med alla människor jag möter i mitt arbete.

Jag arbetar inom socialtjänsten. En myndighet som ibland har tolkningsföreträde före föräldrar kring vad som är bäst för deras barn och vilka förändringar de som föräldrar behöver göra för att fortsätta få ha vårdnaden om barnen, och som har juridiska tvångsmedel över människor. Kan man arbeta utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv i en sådan kontext? Hur förhåller jag mig till genussystemet? Vad blir min roll som terapeut och behandlare där? Jag tänker att en grundförutsättning för att kunna delta i ett förändringsarbete är att man gör detta utifrån en frivillig position där man själv äger sin berättelse och där man är fri från yttre tvång och påverkan. Att genomgå behandling och att formulera den önskade förändringen måste utgå från hur den aktuella familjen upplever sin situation. Först i en sådan kontext är de etiska förutsättningarna för behandling uppfyllda.

Inom socialtjänsten måste jag tillstå att så inte alltid är fallet. Även om vi endast arbetar med frivilliga insatser känner sig föräldrar ibland tvingade eller i alla fall påverkade till att tacka ja till insatser. De styr inte heller helt över vilket innehåll och vilka mål som behandlingen ska sträva mot. Jag tänker att i en sådan kontext är det väldigt viktigt att vi som behandlare och terapeuter är medvetna om detta och försöker stärka och respektera familjens position. Vi måste å ena sidan underordna oss den myndighet och lagstiftning som vi arbetar i, samtidigt som vi måste möjliggöra familjen och föräldrarnas delaktighet och frivillighet.

Behandlingsrummet, eller förändringsarenan, får inte bli ett sammanhang för tvång eller maktutövning utan måste (i möjligaste mån) värnas utifrån kriterierna för ett demokratiskt och respektfullt förändringsarbete. Som behandlare behöver vi vara medvetna om förutsättningarna för behandlingsarbete i ett sådant sammanhang, se möjligheterna och riskerna. Då kan vi vara ett stöd i en förändring utifrån barnens och familjernas bästa.

Litteratur

- Bornemark, J. (2017). *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Volante.
- Connell, R.W (2003). *Om Genus*. Göteborg: Diados
- Herz, M. (2012). *Från ideal till ideologi-konstruktion av kön och etnicitet inom socialtjänsten*. Diss. Örebro. Studies in social work, Örebro Universitet.
- Hirdman, Y. *Genus- om det stabilas föränderliga former*. Malmö:Liber
- Johnsen, A & Torsteinsson, V.W. (2012). *Lärobok i familjeterapi*, Studentlitteratur; Lund
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Nilsson, E & Wennberg L. (2013). *Mamma, pappa och socialtjänst- socialsekreterares förhållningssätt till föräldraförmåga*. C-uppsats. Karlstads Universitet
- Olsson, H & Petitt, B. (1999). *Familjeterapilexikon*. Göteborg. Bokförlaget Korpen
- White, M. (2007). *Kartor över narrativ praktik*. Studentlitteratur. Lund.